

168 Órának: a kunmadarasi történet hosszú ideje nem hagyta nyugodni.

– Az ember olvassa a regényét, és egy idő után úgy érzi, **nem lehet ennyi gyilkos, eszeveszett harag. Nem létezhet a zsigeri gyűlöletnek ez a boldogsága, amivel a lincselők nekiesnek a zsidóknak.** Azt gondoltam, ön túloz. De nem, ez volt a valóság. Ami viszont számomra szinte túl van a befogadhatóságon.

– Talán épp ezért nem hagyott nyugodni engem sem ez a történet, amelyet egyébként a nyolcvanas évek óta ismerek. Összeolvastam róla, amit tudtam, történészek munkáit is, de nem találtam elégségesnek a magyarázatokat, mint ahogy a korabeli parlamenti vitában egymást vádoló jobb- és baloldaliak érveit sem. A kommunisták például azt mondták, az ország nem nézett szembe azzal, ami a zsidósággal történt, ezért ha egy helyi közösség németpárti, uszító, háborús bűnökkel vádolható tagjai népbíróság elé kerülnek, azt a tudatlan nép rögtön boszorkányüldözésnek tekinti, amit a helyi fasiszta reakciók úgymond tovább szítanak a rég megszokott antiszemita frázisokkal. A baloldal mindezt a reakciós jobboldal szervezett provokációinak tekintette a kommunista kézben levő rendőrség lejáratására. A jobboldalon pedig sokan úgy vélték, ezek a vádak csak a kommunisták mesterkedéseinek és a zsidók bosszújának a következményei.

– Ami a kommunista uszítást illeti, ön idézi Rákosi beszédeit, amelyekben akasztófával fenyegeti a spekulánsokat, feketézőket, a születőben levő forint „aláásóit”. Sokan érthették tehát úgy, hogy ezekkel a felülről ellenségnek nyilvánított alakokkal le kell számolni, köztük sok zsidóval is. Csak hát a pogromokban kommunistaszimpatizánsok is részt vettek. Velük hogy számolt el a párt?

– A kunmadarasi esetet az újságcikkek meg a bíróságok is mint egyértelműen antiszemita uszítást és lincseléssorozatot tárgyalták. **De Miskolcon, ahol inflációs pengővel fizetett, éhező, tehát kétségbeesett és dühös baloldali gyári munkások támadtak rá az „árdrágítókra”, a periratokból már igyekeztek kivonni a zsidó vonalat.** A baloldali sajtó pedig úgy tárgyalta a történeteket: a nép, szociális indulataitól felkorbácsolva, jogos proletárdühében elveszítette a fejét, és népítéletet hajtott végre a „csöppet sem ártatlannak” beállított „feketéző” malmosokon. Vagyis hogy a munkásosztály nyereszkes kapitalistákat büntetett meg.

– Ezzel együtt is nehezen érthető: míg a zsidók elhurcolását leginkább közöny kísérte, hogyan lett ebből átható gyűlölet a haláltáborokból hazatérők iránt? Én értem, hogy akik kirabolták a zsidó házakat, meg voltak sértve, hogy a tulajdonos megjelenik és vissza akarja kapni az értékeit. **De a Kunmadarason is megnyilvánuló undort és állatias dühöt ez sem magyarázza.**

– Igen, ez volt az, amit én sem értettem, ezért is írtam róla. De regényt írtam, és nálam Kunvadasnak hívják a szóban forgó, Karcag közeli települést.

– És most, hogy kész a könyv, már érti?

– Ez mindig a forintos kérdés, hogy a tudni és érteni valókat tekintve előbbre vagyunk-e bármivel is attól, hogy megírtunk egy regényt. Nem tudom, és nem is egészen ez a cél. Ennél könnyebb talán megérteni a történetet elbeszélő asszonynak, Hadnagy Sándor tanár feleségének a gondolkodását. Együttérzőnek mutatkozik a zsidóság meghurcoltatásával, de úgy véli, a szenvedéseikről sem ő, sem a férje nem tehet. A rendes polgári vagy gazdacsaládok nem tartják magukat szélsőségeseknek, ezért éri Hadnagyét is váratlanul, hogy az ura a háború után célkeresztbe kerül. A hazatérő és részint kommunistává lett zsidók felhánytorgatják neki, hogy leventeparancsnok volt, hogy drukkolt a német csodafegyvernek és nem örült a beözönlő oroszoknak. De hát miért örült volna? – kérdi az asszony értetlenül. Ki örült? És egyáltalán: hogyan fordulhatott ekkorát a világ, hogy most ők kerültek üldözött sorba?

– Hadnagy tanító abban sem lát semmi különöset, hogy a lincselés napján egy pártközi tárgyaláson felvetődik: **bár a pogrom csúnya dolog, a zsidóknak el kellene hagyniuk a községet, és akkor mindenki megnyugodna.** A középosztály önámítása?

– Durva áldozathibáztatás faji alapon. De a megszavazott határozat már csak azokat a zsidókat szólítja föl távozásra, akik „nem hajlandók normálisan együtt élni”, **akiket nem hatnak meg az ellátási problémák és nem adják olcsóbban a csirkét, akik csencselnek, és még jártatják is a szájukat.** Mindez rögtön a lincselés estéjén történt, véres események után. Hogy ezt így kimondták, azon megdöbbszemtem, de magán ezen az észjáráson nem nagyon csodálkozom. Ismerem is ezt a típust, sokszor megírták, érvek, viták övezik, tehát van szellemi lenyomata. A vak gyűlölet már más kérdés.

– Ami nem köthető csak macsó sztereotípiákhoz, hiszen a regénybeli pogromban aktív részt vállalnak az asszonybandák is, és semmivel sem kevésbé kegyetlenek, mint a férfiak. De miért?

– Az ember csak találgat, hogy ebben annak is része volt talán, hogy ezeket az embereket gyerekkorukban ütötték, ha kellett, ha nem, ez volt a neheztelés kifejezésének legegyszerűbb eszköze. Úgy nőttek föl tehát, hogy a konfliktusok kezelésének az ütés az egyetlen módja. De hogy miként tudták egymást a gyilkolásig fölhergelni, azt voltaképpen én sem értem. Hogy miképpen mentek túl azon a

határon, amit az agresszív, garázda viselkedés, egy kocsmai verekedés általában jelent? Kollektíve olyan állapotba kerültek, hogy nem rémültek meg attól, hogy éppen megölnek valakit azért, **mert szerintük drágán adta a csirkét vagy a lisztet.** Hogy egy verés halálos kimenetelű lehet, az rendszerint megfélemezi az agressziót, az ő esetükben viszont ez föl sem vetődött. Tulajdonképpen megfoghatatlan.

– Más is az. **1945 novemberétől 1946 novemberéig tizennégy városban voltak antiszemita zavargások, kampányok,** Kaposvártól Szolnokon át Szegedig, Pécsig vagy Miskolcig, ahol két embert megöltek. És nagyon sok esetben bukkant elő a vérvád. Ez hogyan volt lehetséges Tiszaeszlár után hatvanöt évvel?

– A tisaeszlári vérvád ugyebár happy enddel végződött, Eötvös Károly bebizonyította a zsidók elleni vádokról, hogy hamisak, és megnyerte a pert. Európa ezt úgy értette, hogy ezeknek a középkorias ügyeknek itt a vége. De a magyar köztudatból valahogy kimaradt a felmentő ítélet, sokkal inkább maga a vád ragadt meg. A Tiszaeszláron eltűnt – a vérvád szerint zsidók által meggyilkolt – Solymosi Eszternek hamis sírt állítottak, és azt a szélsőjobb a mai napig is rendszeresen megkoszorúzza. A vérvád tehát folyamatosan létezett, csak azt mondhatták, hogy a tisaeszlári zsidók ügyesen kihúzták a nyakukat a hurokból. De hogy 1946-ban is előjön mindez? Igen, úgy képzelték, hogy a háború után újraszentelik a zsinagógákat, és ehhez keresztény gyerekek vérére van szükségük. Voltak lapok 1946-ban, amelyek ezeket a vádakat nem elítélően, babonaságként, hanem kérdőjellel közölték. Azzal: vajon hogyan került a piacon egy gyerekköröm a virslibe? Na, hogyan?

– Azon gondolkozom, demagógia-e megkérdezni, hogy ebből a történetből mi következik a mára nézve. Következik-e valami? Kell-e, hogy következzen?

– Hogy találunk-e kapcsolatot az olvasottak és, mondjuk, a menekültek iránti indulatok kormány szintű, mesterséges fölkorlácsolása között? Vagy hogy eszünkbe jut-e annak az izraeli utazóként emlegetett férfinak a sorsa, akit nemrég Tiszakécskén téglával vertek agyon – állítólag a mobiljáért? Vagy tegyük föl azt a kérdést: mi lenne, ha egy mai bulvárlap – ne adja isten – előállna egy antiszemita vérváddal? Vagy a cigánysággal kapcsolatban valami légből kapott gyilkos váddal? Hogy volna-e közönség, amely ezt elhiszi?

– Merünk erre válaszolni?

– Nem merünk, és **talán nem is kéne megengednünk magunknak efféle találgatásokat.** Vagy hogy ezeket összekössük az alattunk ketyegő szociális bombával, amelyről nem tudjuk, robbanni fog-e, vagy sisteregve füstölög és kialszik majd. Hiszen tudjuk,

mekkora a nyomor némely vidékeken, és fogalmunk sincs, miféle népbolondítás és bűnbakkeresés találhat az emberek elevenébe.

